

מתורתו של רבינו יעקב משה קולפסקי זצ"ל

שיחת מוסר

בענין חיזוק בלימוד התורה

במכתב ששיגר רבי אלחנן וסרמן זצ"ל לאמריקה בקיץ תרצ"ט (ונדפס בקובץ מאמרים) סמוך לפרוץ מלחמת העולם השניה כתב, "מנין לרואה את חבירו טובע בנהר או ליסטיץ באין עליו שחייב להצילו, תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך (סנהדרין ע"ג א'), הדין הזה נאמר כשרואה לאדם אחד מישראל בסכנה, וכל שכן אם רבים מישראל טובע בים צרה כמו בימינו כמה גדלה החובה על כל אחד מאתנו להשתדל בכל מאמצי כוחו להושיעם ונמצא כי סיבת הסיבות למצבנו הנוכחי אשר לא היה כמוהו היא עזיבת התורה, וזה מפורש בכתוב (ירמיה ט' י"א) על מה אבדה הארץ ויאמר ה' על עזבם את תורת, ואם נסיר את הסיבה הזאת ממילא נושע, ותשועת ה' כהרף עין מזה נוכל להבין כי המסייע להפצת התורה ממילא הוא מסייע להצלת ישראל, והעומד מרחוק ואינו מסייע לזה עליו כתוב לא תעמוד על דם רעך."

וכתב החפץ חיים (מובא בחפץ חיים עה"ת סוף פרשת בשלח) על הפסוק "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק" שממה שהפסוק נכתב בלשון עתיד ["ירים" ולא "הרים"] נראה שהתורה מרמזת שבכל דור ודור כאשר ירים "משה" דהיינו כח התורה, אז וגבר ישראל, ואם לאו ח"ו וגבר עמלק.

הרי נמצינו למדים שבזמן שבני ישראל שרויים בצרה צריכים להתחזק בלימוד התורה, שרק בזה אנו יכולים להנצל מהצרות המתרגשות לבוא עלינו, אלא שלדאבונינו פעמים קשה לבני אדם להתחזק כראוי בלימוד התורה, והיינו משום שאינם מכירים את החשיבות של מצות תלמוד התורה.

והנה איתא במס' פאה (פ"א מ"א) "אלו דברים שאין להם שיעור ותלמוד תורה כנגד כולם." ובשנות אליהו שם הביא דברי הירושלמי שהמשנה מיירי במצוות שאין להם שיעור לא למעלה ולא למטה, ולפ"ז מוכח שיכול לקיים מצות תלמוד תורה אפילו בתיבה אחת, אמנם שוב כתב הגר"א וז"ל והא דכתיב והגית בו יומם ולילה כיון שיוצא בתיבה אחת היינו דאילו לא הוי כתיב והגית הוה אמינא שאינו צריך אלא תיבה אחת ולא יותר אף שיש לו פנאי ללמוד, לכך נאמר והגית בו יומם ולילה לומר שחייב אדם ללמוד תורה יום ולילה, אך אם צריך לעסוק במצוה או בדרך ארץ שהוא ג"כ מצוה אזי הוא פוטר את עצמו בתיבה אחת עכ"ל. ומבואר מדבריו שמה שיוצא מצות תלמוד תורה

בתיבה אחת הוא רק כשטרוד בעשיית המצוות או טירדת הפרנסה שג"כ נכללת בזה, אבל אם יש לו פנאי אינו יכול לפטור את עצמו בתיבה אחת שהרי כתוב "והגית בו יומם ולילה".

ורבי ברוך בער זצ"ל (בברכת שמואל קידושין סי' כ"ז בתשובה לרב אחד באשכנז) העיר שלפי דברי הגר"א יוצא שאם עוסק בלימוד דברי מינות לא זו בלבד שעובר בזה על "לא תתורו אחרי לבבכם" שביארו חז"ל (ברכות י"ב ב') שזו מינות, אלא שעובר גם על איסור של ביטול תורה שהרי אין היתר לבטל מדברי תורה כדי ללמוד דברי מינות. ונראה שזהו בכלל מה שאמרו חז"ל במס' אבות (ג' א') "ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון", וביאר הגר"א (בליקוטים בשנות אליהו אחרי מס' שביעית) ש"דין" הוא מה שדנים אותו על שעבר עבירה, ו"חשבון" הוא מה שמחשבים העיתים ורגעים שהיו לריק, שבשעה שעשה העבירה היה יכול לעשות מצוה או ללמוד. וא"כ גם בעניננו אם יעסוק בדברי מינות לא זו בלבד שיש "דין" על שעוסק בדברי מינות, אלא שיש גם "חשבון" על התורה שהיה יכול ללמוד באותו זמן.

ונראה שלפי מה שכתב רבי ברוך בער יש לבאר את דברי התוס', דהנה איתא בשבת (ל"א א') וז"ל בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה וכו' עכ"ל. ומבואר שבתחילה דנים את האדם אם משאו ומתנו היה באמונה ורק אח"כ שואלים אותו אודות לימוד התורה. והקשו התוס' (סנהדרין ד' א' ד"ה אלא) דאיתא (שם) אין תחילת דינו של אדם נידון אלא על דברי תורה ומבואר שבתחילה דנים אותו על שלא למד תורה כראוי. ותירצו התוס' וז"ל שואלים לו תחילה על משא ומתן באמונה ומ"מ יקבל דינו תחילה על דברי תורה עכ"ל, דהיינו שהגמ' בשבת מיירי בשאלות ששואלים אותו כשעומד לדין לאחר מיתתו ובזה מקדימים לשאול אם משאו ומתנו היה באמונה, והגמ' בסנהדרין מיירי בזמן העונש שבזה מקדימים לעונשו על ביטול תורה. ותירוצם צריך ביאור, שאם עונשים אותו תחילה על דברי תורה למה שואלים לו תחילה על משא ומתן.

אמנם לפי מה שביאר רבי ברוך בער יש לומר שכוונת התוס' היא שלפני ששואלים אותו אם קבע עתים לתורה צריך לברר אם היה לו היתר לבטל תורה ע"י שעסק במלאכתו, שאם לא היה משאו ומתנו באמונה נמצא שלא היה לו היתר לבטל מתורתו באותו זמן ויענש גם על ביטול תורה, ולפ"ז שפיר כתבו התוס' שאע"פ שבתחילה מענישים את האדם על דברי תורה מכל מקום מקדימים לשואלו אם משאו ומתנו היה באמונה כדי לידע אם יענש על מה שלא למד בזמן שהיה עוסק במלאכתו.

אבל באמת לא די במה שהאדם לומד תורה אלא שגם צריך שלימודו יהא ביגיעה ובעמילות, שהרי כתוב בפרשת בחוקותי (כ"ו ג') "אם בחוקותי תלכו" ופירשו חז"ל (בתו"כ שם ומובא ברש"י שם) שתהיו עמלים בתורה. וצריך ביאור איך רואים את הענין של עמילות מהא דכתיב "תלכו". ונראה לבאר ע"פ מה שביאר רש"י בפרשת לך לך (י"ז א'), שהרי הקב"ה אמר לאברהם "התהלך לפני", ופירש"י "הדבק

בעבודתי, ומבואר ש"הליכה" לפני ה' צריך להיות ע"י דביקות בהקב"ה. והרי אי אפשר לידבק בהקב"ה ע"י לימוד התורה אא"כ לומד בעמילות, שבאופן זה הלימוד מעסיק את מחשבתו בכל עת ואינו מסיח דעת ממנו. וממילא כשהתורה כתבה "אם בחוקותי תלכו" הכוונה היא שלימוד חוקי ה' צריך להיות בעמילות דוקא כדי שידבק בהקב"ה.

והנה אם האדם לומד את התורה ביגיעה יזכה לידיעות בתורה למעלה מיכולתו הטבעית, וכמו שמרומז בלשון חז"ל במס' מגילה דאיתא התם (ו' ב') "יגעתי ומצאתי תאמין", שחז"ל נקטו לשון "מצאתי" מאחר שמה שזוכה ע"י יגיעתו הוא בגדר "מצאה", דהיינו שאין זה תוצאה ישירה מיגיעתו אלא שהיא מתנה מן השמים שיכול להשיג בתורה למעלה מיכולתו הטבעית.

ולא זו בלבד, אלא שזוכה להשיג ידיעות גם בחלקי התורה שלא עמל בהם, וכמו שאמרו חז"ל (סנהדרין צ"ט ב') וז"ל הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במקום אחר עכ"ל. וביאר הגאון הרוגאצ'בער (בשו"ת צפנת פענח סי' ו') שכוונת הגמ' היא שעל ידי שעמל במקום אחד קונה את כל התורה אף במקום שלא עמל כלל, והביא ראיה לזה מהירושלמי בבבא בתרא (פ"ח סוף ה"ב) וז"ל מן דו לעי הוא משכח כולה עכ"ל [תרגום: אחר שהוא יגע (בתורה) הוא מוצא את הכל]. ומבואר מלשון הירושלמי שיגיעה בתורה מביאה לידי ידיעת כל חלקי התורה. וביאר שם שהסיבה לזה היא שהתורה היא ירושתנו ומוחזקת היא כבר בידינו, ולכן צריך רק איזה יגיעה כדי לקנותה ע"ש היטב.

אולם יש עוד תנאי בדבר, דהיינו שלא יהא לימודו רק לעצמו אלא שיהיה מוכן ללמד גם לאחרים ממה שהשיג בתורה, דיעוין בבעל הטורים בתחילת ספר במדבר שהעיר שספר ויקרא מסיים בפסוק "אלא המצוות" וספר במדבר מתחיל בפסוק "במדבר סיני", וביאר וז"ל לומר אם אין אדם משים עצמו כמדבר אינו יכול לידע תורה ומצוות עכ"ל. אלא שצ"ב מה הכוונה שישים עצמו כמדבר. ויתבאר ע"פ הא דאיתא בנדרים (נ"ה א') וז"ל כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל תורה ניתנה לו במתנה עכ"ל. והרא"ש והתוס' שם ביארו שהכוונה היא שילמד תורתו לכל שבזה הוא מופקר כמדבר. וזו היא כוונת בעל הטורים שרק אם מלמד תורתו לאחרים אז יזכה לידיעת תורה ומצוות, ואל יאמר האדם שהוא מפסיד במה שלוקח מזמנו כדי ללמד לאחרים.

והנה לפעמים בני אדם משכנעים את עצמם שאינם יכולים ללמוד מחמת שתשש כחם או מסיבות אחרות, אך דברי הרמב"ם ברורים שאין זה מצדיק את ביטול תורתם, שהרי כתב הרמב"ם בהל' תלמוד תורה (פ"א ה"ח) וז"ל כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה עכ"ל.

ויעוין שם בכסף משנה שהביא מקורות לדברי הרמב"ם וז"ל מצינו בגמרא כמה חכמים שהיו חולים ועניים כמו ר' אלעזר בר"ש בהפועלים (ב"מ פ"ד א') שהיה חולה, ור' חנינא בן דוסא בתענית (כ"ז ב') והלל בפרק אמר להם הממונה (יומא ל"ה א') שהיו עניים וכולם עוסקים בתורה עכ"ל.

אלא שיש לתמוה על הכסף משנה, שאיך שייך להביא ראיה שיש חיוב ללמוד מתוך הדחק ממה שמצינו כמה תנאים שלמדו מתוך הדחק, שאולי עשו כן לפני משורת הדין אבל אין שום חיוב בזה.

ורבי ירוחם לבוביץ זצ"ל (מובא בספר מאורי שערים עמ' תי"ג) תירץ באופן נפלא, שהראיה מהתנאים הוא רק שיש בכוח האדם ליישב את דעתו ולעסוק בתורה אף כשהוא בעל יסורי וחולה, ומאחר שמצינו שזה בכוח האדם אז פשוט שכל אחד חייב במצב כזה, כי לא פטרה התורה אלא מה שאינו בכוח האדם, אבל כל שאנו רואים שהוא בכוח האדם אז כל אחד חייב בזה.

ויש לציין גם את דברי הרמב"ם בסוף פרק ג' מהל' תלמוד תורה וז"ל מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה עכ"ל.

וראוי לנו להתעורר מכל זה ולהתחזק בלימוד התורה הק', ואף אם אין אנו במדרגה כזו שלא לאבד אפילו לילה אחד מכל מקום מוטל עלינו להקפיד לכל הפחות שלא לדבר דברים בטלים באצמע סדר הלימוד.

יו"ל לע"נ הרבנית

האשה שרה בת הגה"צ ר' אלעזר אליעזר ליפא ע"ה

ד' חשון תשע"א - יום שלושים לפטירתה

נערך ע"י

המכון להוצאת תורת רבינו

Rav Y M Kulefsky Publications Inc.

© 2010

כל הזכויות שמורות